

Otázka: Hérakleitos z Efesu

Předmět: Filosofie a společenské vědy

Přidal(a): mara.bilej

Jméno: Marek Bílý

Obor: Filosofie a společenské vědy

Předmět: Filosofie a otázky bytí - F-FOB

V této práci bych se rád zaměřil na Hérakleita z Efesu, velikého, byť ve své době mnohými nepochopeného, myslitele starověku a pokusil bych se shrnout podstatné myšlenky jeho ontologického bádání, jimž zasvětil významnou část svého nepochybně zajímavého života. A právě oním Hérakleitovým životem bych započal úvodní odstavec, a i přestože jednotlivé střípky o jeho existenci se v plnohodnotné referáty spojili až dlouho potom, co zemřel, a tím jistě mohou v kdekod vzbudit dojem o jakési mytologické či pohádkové vyumělkovanosti či nedostatečnosti, nebál bych se jich využít, nehledě na to, jak pravdivé ve skutečnosti mohou být a nechal bych s klidným srdcem volný průchod příběhům o něm, nejednou zakrytých nejasnostmi a tajemnem. Koneckonců, vždyť i on sám nosil přídomek filosofa „temného“ a ty jednotlivé údaje a teorie o jeho životě tento přívlastek jenom posílí.[1]

Hérakleitos, a to snad mohu napsat bez sebemenších pochyb, spatřil světlo světa v náručí vysoce postavené královské rodiny ve městě Efes, který je položen u západního pobřeží tehdejší takzvané Malé Asie, tedy dnešního Turecka a podle rozličných zápisků pozdějších řeckých historiků k tomu došlo přibližně mezi lety 540 až 480 př. n. l. O datech týkajících se jeho rodiny, se ovšem historici a učenci často rozcházejí, a tak se o původu onoho královského příbuzenstva nehodlám dále rozepisovat, jelikož bych se jen utápěl ve více či méně ověřených

hypotézách vzdělanců dob dávno zašlých. Zásadním a opodstatněným se mi jeví však informace o onom aristokratickém původu, protože právě to mu, předpokládám, zajistilo, nezanedbatelné politické postavení. Tím spíše, když se můžeme od různých dějepisných zdrojů dozvědět, že v té době (za nadvlády Persie) byl politický život v Efesu poměrně rušný a privilegované šlechta v něm měla jistě významnou roli. Ohledně jeho působení v politice se traduje historka, že jakožto člen opozice proti perské despocii, přesvědčil tehdejšího perského tyrana Melankoma, aby z funkce sám odstoupil. Ovšem o samotné existenci tohoto člověka se vedou spory, takže bych toto vyprávění rozhodně nepovažoval za směrodatné. Zhnusen však a zklamán z jednání a smýšlení svých efeských spoluobčanů se nadobro odvrací od politiky a s údajným rozhořčeným soudem nad jejich hlavami, kde by se měli prý „raději oběsit a přenechat vládu vlastním dětem“ [2] odchází z veřejné funkce do hor a pouští se tak na dráhu filozofa, myslitele se snahou pochopit strukturu světa a vesmíru. Vzhledem k jeho téměř poustevníckému životu se dá předpokládat, že v učení metafyziky a ontologie, byl naprostým samoukem, a ačkoliv se v jeho souvislosti předkládá možnost vlivů východních kultur (Lao-C) není možné je přesněji určit a tak jsou jeho myšlenky veskrze považovány za originální. [3] [4]

Během svých zkoumání došel Hérakleitos k představě, že svět je formován třemi základními přírodními živly: oheň, země, voda, přičemž zásadnímu postavení patřilo podle něj ohni, který měnil, kontroloval a ovládal zbylé dva elementy dle uvedené citace: „Všechny věci se mění v oheň a oheň ve všechny věci... Proměněným ohněm je především moře. Polovina moře je země a polovina vír.“ [5] Nehledě na častou nejednoznačnost Hérakleitových tvrzení lze snad z tohoto vyrozumět, co měl pravděpodobně na mysli. Prioritu ohně jakožto pralátky bytí opíral o myšlenku jeho schopnosti neustálého se stlačování do té míry, že se z něj může postupně vytvořit vzduch, dalším stlačováním voda a posléze i země. Neomezuje se však jen na otázky metafyziky, původu veškerenstva, ale vztahuje účinky onoho, řekli bychom kosmického transcendentálního ohně či spíše jakési vágně definované energie, i na lidskou duši a její konkrétní aspekty. V této oblasti je zřetelné, že Hérakleitův „oheň“ nese jednoznačně pozitivní vlastnosti, zatímco kupříkladu prvek vody naopak pošpiňuje kvality člověka svou hloupostí, leností a slabostí. [6]

Na metafyzické úrovni je ovšem tento princip, podobně jako u koncepce „jin a jang“, nejen nedílnou součástí života, ale především hnacím motorem a trvalou silou samotného vesmíru. Onen dynamický vztah (jako u ohně, vody, země či vzniku a zániku) je stálým rysem universa a umožňuje všemu dopřávat si vlastního bytí v harmonii protikladů, bojů a svárů, které tento soulad umožňují, neboť idea nepřetržitého napětí zajišťuje, že nikdy nemůže dojít k situaci, kdy jedno (dobro x zlo, den x noc) zničí toho druhého, že tak zamezuje existenci něčeho takového jako je stálost a díky tomu vše neustále plyne. Jedinou stabilní změnou tedy představuje pouze skutečnost změn, které jsou výsledkem přeměn ohně. Z čehož vyplývá, že zatímco nic ve vesmíru nezůstává neměnné, sám vesmír, vytvářený metamorfózami ohně, je věčný. Tedy, že:

„ Svět (vesmír), stejný pro všechny, neutvořil žádný z bohů ani z lidí – ale byl vždy a je a bude – vždyživý oheň vzněcující se s ohledem na svoje míry a hasnoucí s ohledem na svoje míry.“ [7]

Nicméně aby dal svému přízvisku „hádankáře“, kterým jej ověnčili v pozdější době stoikové, zapravdu a aby snad jeho útržkovitý výklad byl ještě o něco složitější, nevystačil si s pouhou myšlenkou světa formovaného onou prastubstancí ohně a nadále fungujícího na základě změn vyvstávajících z protikladnosti, jež svými změnami oheň umožňuje, ale jmenuje jistou věc, která (pravděpodobně) celý ten „kolotoč“, celé to dění ve světě vlastně řídí. Tím čímsi je takzvaný LOGOS. Termín, který za tu dobu získal mnoho významů a interpretací, jako výrok, rozum, vzor, princip či, a to bude patrně odpovídat Hérakleitově definici, jakýsi nanejvýše abstraktní „základní světový zákon“. A jakkoliv si může protiřečit tato úvaha s ohledem na jeho uvedenou citaci o vesmíru nevybudovaném žádnou božskou entitou a i přestože výklad LOGOS zůstává doposud nejistý, dovoluji bych si usoudit, že tímto pojmem možná směřoval k myšlence jednoho Boha, bdícího a střežícího vyváženost všehomíru.[8]

Závěrem této práce, která měla za úkol vytyčit charakteristické body Hérakleitovi metafyziky a shrnout jeho teorie do lehce uchopitelné a stravitelné podoby, bych rád zdůraznil, jakého vlivu později ve skutečnosti dosáhly. Tyto úvahy ovlivnily nejen křesťanskou nauku, která se ke slovu LOGOS hrdě hlásí, ale nenechaly chladnými ani Darwina s Nietzschem, jejichž ideje o boji jako otci pokroku z něj taktéž vycházejí. A konečně i jádro Hegelovy dialektiky a jejích motivů je postaveno na prvotních Hérakleitových předpokladech, které potom k obrazu svému přetvořil další významný filosof Karel Marx, jenž z teorie Hegelova „dialektického idealismu“ dal vzniknout svému „dialektickému materialismu“, jehož učení nám (Čechům) bylo po dlouhých 42 let vklínováno do hlavy.[9]

Seznam použité literatury:

Blecha, Jan. *Filosofická čítanka*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-112-8.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Délský potápěč k Hérakleitově řeči*. 1. vyd. Praha: Herrmann & synové, 2006. ISBN 80-87054-00-8.

STOKES, Philip. *Malé album velkých myslitelů: stručně a přehledně o významných osobnostech světové filozofie*. překlad Lumír Mikulka. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Brána, 2007. ISBN 978-80-7243-313-1.

Seznam použitých zdrojů z webových stránek:

CHLUBNÝ, Jiří. *Hérakleitos z Efesu*. Antika [online]. 2004-11-22 [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1906>>.

Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Hérakleitos* [online]. 2011-03-01 [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hérakleitos>>.

[1] Blecha, Jan. *Filosofická čítanka*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-112-8, s. 34.

[2] STOKES, Philip. *Malé album velkých myslitelů: stručně a přehledně o významných osobnostech světové filozofie*. překlad Lumír Mikulka. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Brána, 2007. ISBN 978-80-7243-313-1, s. 15.

[3] Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Hérakleitos* [online]. 2011-03-01 [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Hérakleitos>>.

[4] Viz poznámka pod čarou č. 2.

[5] Viz poznámka pod čarou č. 2.

[6] Viz poznámka pod čarou č. 2.

[7] Hérakleitos Zl. B 30, v překladu Zdeňka Kratochvíla v knize *Délský potápěč k Hérakleitově řeči*, s. 202.

[8] CHLUBNÝ, Jiří. *Hérakleitos z Efesu*. Antika [online]. 2004-11-22 [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1906>>.

[9] Viz poznámka pod čarou č. 8.